



Aline Sax, **Voor Vlaanderen, Volk en Führer. De motivatie en het wereldbeeld van Vlaamse collaborateurs tijdens de Tweede Wereldoorlog 1940-1945** (Antwerpen: Manteau, 2012, 422 pp., ISBN 978 90 223 2751 7).

Voor veel Nederlandse historici die zich verdiepen in de Nederlandse oorlogsjaren (1940-1945) vormt het bezette België interessant vergelijkingsmateriaal. Nederland en België werden in de meidagen van 1940 bijna gelijktijdig overrompeld door een Duitse militaire overmacht. In Nederland hield het eigen leger vier dagen stand, in België achttien dagen. Wat volgde waren vier (in België en Nederland beneden de grote rivieren) tot vijf (in de rest van Nederland) jaren van bezetting. In die periode voerde een Duits bezettingsbestuur het bewind dat in beide landen was samengesteld uit grofweg dezelfde hoofdbestanddelen: ordehandhaving, oppositiebestrijding, economische exploitatie, jodenvervolging en nazificatie. Voor de uitvoering van dat bewind waren de Duitse autoriteiten in hoge mate aangewezen op de meebuigzaamheid van inheemse elites en de steun van individuele burgers. Collaboratie – op verschillende niveaus en in verschillende maten – vond in beide landen plaats.

Het is niet verwonderlijk dat er voor dit gevoelige thema zowel in de Belgische als de Nederlandse oorlogsgeschiedschrijving de nodige aandacht bestaat, maar de ontwikkeling van die geschiedschrijving sinds de bevrijding loopt in beide landen sterk uiteen. Waar in naoorlogs Nederland het bestaan van collaboratie lange tijd werd afgedaan als een maatschappelijk randverschijnsel en als het verwerpelijke werk van een betrekkelijk klein groepje ‘landverraders’, was er in België – en dan vooral Vlaanderen – na de oorlog veel minder sprake van maatschappelijke veroordeling en uitsluiting. De (al dan niet vermeende) voortdurende achterstelling van Vlamingen in de relatief jonge Belgische staat had Vlaamse jongelingen in de armen van de Duitsers gedreven. In de vroege Belgische geschiedwerken werd vooral de naoorlogse behandeling van collaborateurs aan de kaak gesteld: het straatgeweld tegen hen in de bevrijdingsdagen, hun leed in naoorlogse detentie en de misstanden in naoorlogse vervolging en berechting. Al deze zaken werden samengevat als ‘repressie’ en dat is, heel veelzeggend, ook de bij onze zuiderburen gebruikelijke aanduiding van de officiële bestraffing van collaborateurs. Zij omsloeg een keur aan strafmaatregelen: de openbare auditeur (aanklager) kon iemand ‘epureren’, wat feitelijk de beroving van enkele of alle burgerrechten betekende;

de burgemeester kon een verdachte het bewijs van burgertrouw onthouden, wat onder andere inschrijving in het handelsregister of aan de universiteit blokkeerde; en de (militaire) rechter kon een straf opleggen. In de naoorlogse jaren zijn in België naar schatting 400.000 dossiers aangelegd van personen op wie de verdenking rustte misdaden en wanbedrijven tegen de veiligheid van de staat te hebben begaan (artikel 113 tot 123 van het Belgische Strafwetboek). In 57.254 van die zaken kwam het tot een aanklacht. Hiervan leidden 53.000 ook daadwerkelijk tot een veroordeling.

Aline Sax heeft voor haar proefschrift, waarvan *Voor Vlaanderen, Volk en Führer* de handelseditie is, gretig gebruik gemaakt van de rijkdom van deze repressiedossiers. Deze bevatten uiteraard de juridische stukken betrekking hebbende op de rechtsgang, maar dikwijls ook allerhande documenten die als bewijsmateriaal moesten dienen: brieven en foto's uit de oorlogstijd, lidmaatschapskaarten van Duitsgezinde organisaties; getuigenverklaringen na de oorlog, en dergelijke. Hoewel op grond van de dossiers een fraaie reconstructie van de repressie mogelijk zou zijn, ligt Sax' ambitie elders: zij beoogt te achterhalen wie de 'gewone' Vlaamse collaborateurs waren, waarom zij collaboreerden en hoe zij zichzelf en de wereld om zich heen zagen. Een selectie van maar liefst 326 dossiers ligt aan haar onderzoek ten grondslag.

Dit knappe kwantificerende pionierswerk bevestigt oude, maar levert ook nieuwe inzichten op. Zo toont Sax overtuigend aan, dat collaboratie vooral een aangelegenheid was van jongemannen uit de lagere sociale klassen. Opvallend is bovendien het hoge percentage van verdachten dat al lang vóór de oorlog lid was geworden van een van de bewegingen die in oorlogstijd met de Duitsers heulden (met name het Vlaams Nationaal Verbond). Volgens de auteur was bijna de helft van alle collaborateurs ideologisch gemotiveerd. De indruk dat het bij deze 'gewone' collaborateurs om gedreven nationaal-socialisten ging, wordt ook in Sax' discours-analyse bevestigd. Talloze brieven, geschreven in oorlogstijd, zijn hiervoor bekeken. Het wereldbeeld dat uit die brieven naar voren komt, strookt volkomen met het wereldbeeld dat het nationaal-socialisme verkondigde. Men had sterke vijandbeelden, men voelde zich Vlaams én Germaans, men beschouwde het als zijn plicht om zich in te zetten.

Voor wie van kinderboeken houdt, is Aline Sax geen onbekende: Sax heeft een uitgebreid oeuvre aan historische romans op haar naam staan. Het besproken boek laat het literaire talent van de auteur zien, maar toont evenzeer Sax als een uitstekend onderzoeker. Haar bronnenverantwoording van ruim twintig bladzijden is voorbeeldig. Toch is het juist dat bronnengebruik waarbij ik een bescheiden kanttekening zou willen plaatsen. Wie de 'gewone' collaborateurs waren – de eerste hoofdvraag in het onderzoek – is eenvoudig uit de repressiedossiers te destilleren: hier gaat het om personalia. Het is echter de vraag of het repressiedossier – en dan met name de correspondentie uit de oorlogsjaren – ook de meest aangewezen plaats is om de motivatie en het wereldbeeld van de betrokkene te achterhalen. Hoe eerlijk en openhartig is iemand over zijn beweegredenen en opvattingen als hij eenmaal aan het front ligt en zijn post onderworpen is aan censuur? In hoeverre bouwt hij niet simpelweg

de hem voorgeschotelde propaganda na of probeert hij niet met stoere praat over militaire plicht en de goede zaak het thuisfront (en wellicht ook zichzelf) een hart onder de riem te steken? Is deze groep van naar huis schrijvende mannen representatief en inderdaad 'gewoon'? Het zijn twijfels die deze bronnen naar mijn mening niet helemaal kunnen ontzenuwen. Wellicht kan aanvullend onderzoek, waarin ook ander bronnenmateriaal wordt betrokken (dagboeken, correspondentie en ledenadministratie van bijvoorbeeld het Vlaams Nationaal Verbond of de Waffen-SS), ons hier verder helpen.

Geraldien von Freitag Drabbe Künzel, Universiteit Utrecht